

# Amatőrök – és bemutató csillagvizsgálók

Hazánk első bemutató csillagvizsgálója 1947-ben jött létre dr. Kulin György kitartó munkájának köszönhetően. Az ötvenes-hatvanas években szerte az országban számos további csillagvizsgáló épült a budapesti Uránia mintájára, melyek működésére szintén az Uránia szolgál példával. Ezeket a csillagvizsgálókat többnyire az akkor "standard"-nek számító 30 cm-es Newton-reflektorral szerelték fel. Új bemutató csillagvizsgálók napjainkban is épülnek, ám megfigyelhető, hogy többségük kisebb méretű, jó minőségű gyári vagy félprofesszionális műszerrel dolgozik.

Sokszor és sokakban felmerült a kérdés, vajon miért van az, hogy észlelőhálózatunk nem a nagyszámú hazai bemutatóhelyre épül. Ritkaságszámba megy, ha valaki bemutató csillagvizsgáló távcsövével készült megfigyelést küld a Meteoroknak. Átneve az észlelőlistákat, csak megerősödik ez a benyomás. (Tavalyi kérdőívünk is erről tanúskodik.)

Mindennek nyilvánvaló oka az, hogy – mint elnevezésük is mutatja – ezek a csillagvizsgálók minde nélkülött közművelődési céllal létesültek, a nagyközönség számára. Így természetesen lakott területeken vagy azokhoz igen közel épültek fel, annak érdekében, hogy minél többen részesüljenek a csillagos ég látványából. Ez a szempont aztán azt eredményezte, hogy a bemutató csillagvizsgálók ege olyan, amilyen – éppen az égbolt igazi látványosságai (mély-ég objektumok) nem mutathatók be. (A kedvezőtlen egü helyekre való telepítésnek a valódi oka inkább az anyagiak hiányában keresendő.)

Az eleve fényszennyezett helyeken épült (!) bemutató csillagvizsgálókban is végezhető lenne értékes észlelőmunka, ám ezt sokszor megakadályozza a látogatók nagy száma vagy – ez az igazi ok! – az intézmény nyitvatartási rendje. Saj-

nos, nagyon sok csillagvizsgáló kényszerűségből együtt él más jellegű intézményekkel (pl. iskola, kultúrház), sokszor a távcső éjszakai használata sem biztosítható!

Külön cikket érdemelnének azok a nagy méretű bemutató távcsövek, melyeket csak bemutatni lehet, ám az ég láttnivalóit már nem lehet bemutatni velük! Ennek oka igen sokrétű (konstrukciós hiba, a karbantartás hiánya, személyi feltételek stb.). Sértődés nélkül nem is lehetne felsorolni ezeket a műszereket, szabadjon azonban annyit megjegyezni, hogy régebben épült 40–50 cm-es távcsöveink közül jelenleg csak egyetlen egy használható.

Milyen más a helyzet a bemutató csillagvizsgálók terén a szomszédos Csehszlovákiában! Északi szomszédaink fejlett bemutató-hálózattal rendelkeznek, mely mind számban, mind felszereltségben felülmúlja az itthonit. Jellemző, hogy a legtöbb népi csillagdában 150/2250-es Zeiss Coudé refraktor található, mely kb. úgy viszonyul a nálunk jobban ismert 150/2250-es Zeiss-Meniscashoz, mint Trabant a Mercedeshez. Ez az árukban meglévő különbségben is megnyilvánul. A Coudé-refraktor legfőbb előnye éppen bemutatáskor tűnik ki, hiszen az okulár bármely távcsőállásnál egy helyben marad. A masszív mechanikának köszönhetően súlyos kamerák, segédberendezések is felszerelhetők rá. (Magyarországon egyetlen Zeiss-Coudé található, de az sem hozzáférhető amatőrök számára.) Ógyallan egy Celestron 14-et (35 cm-es Schmidt-Cassegrain teleszkópot) találunk, Galgócon pedig egy 60 cm-es Zeiss-Cassegrain távcső a főműszer. A műszerezettséggel arányosan a személyi feltételek is kedvezőbbek: valamennyi csillagvizsgáló rendelkezik nem csekély létszámú főállású személyzettel. Példaként a rimaszombati csillagvizsgálót említeném, mely felszereltségében és alkalmazottai

számában egyaránt összemérhető a budapesti Urániával, holott "csak" egy kisvárosban szolgálja a csillagászati ismeretterjesztés ügyét. Képzhetjük, mekkora személyzettel dolgoznak a nagyobb bemutató csillagvizsgálók... (Persze ennek a jelentős támogatásnak komoly ideológiai háttere van.) Ezzel szemben nálunk nincs egyetlen egy vidéki bemutatócsillagvizsgáló-vezetői státusz sem (az egyetlen ilyen állás évek óta betöltetlen)!

Ugyancsak sóvárogva gondolhatunk a csehszlovák csillagvizsgálókban "hemzsegő" — eredetileg katonai célra készült — 25x100-as Somet binokulárokra, melyek a változó-, az üstökös- és a teleszkopikus meteorészlelés alapműszerének számítanak. (Tudomásom szerint hazánkban csak egyetlen 25x100-as Somet van, az is monokulár.)

Szintén a jó műszerellátottságból adódik, hogy Csehszlovákiában az amatőr észlelők elsősorban a csillagvizsgálók köré csoportosulnak, amél is inkább, mivel szomszédainknál nem alakult ki olyan kiterjedt távcsőépítő mozgalom, mint nálunk.

Láthatjuk, hogy a hazai bemutató csillagvizsgálók műszerezettsége nem olyan "elegáns", mint Csehszlovákiában, azonban a kisebb teljesítményű — de szintén jó leképezésű — Zeiss-távcsövekkel (Meniscas, 100/1000-es refraktor, 63/840-es Telemator és Telementor) is folytatható értékes észlelmunka, elsősorban vizuálisan, de fotografikusan is. Egy átlagos amatőr készítésű reflektor — ilyenek is szép számmal vannak bemutató csillagvizsgálóinkban — ugyan mind optikailag, mind mechanikailag elmarad a gyári minőségtől, nincs azonban olyan távcső, mellyel ne lehetne hasznos észlelmunkát folytatni, csak alkalmasan kell megválasztani az észlelési programot. A munka megkezdéséhez bőségesen található példa a Meteorban, és a Kézikönyv is segít a kezdeti lépésekben.

Magyarországon a megfigyelők jó-részt saját műszerükkel, otthon

dolgoznak. Bemutató csillagvizsgálóink — természetesen — a nagyközönség fogadására szakosodtak, azonban jó lenne, ha munkájukban — helyiség, műszeridő biztosításával — az amatőr munka is nagyobb teret kapna, a látványos, ritka jelenségek megfigyelésén kívül is. Ily módon aktív észlelőcsoportok alakulhatnának ki irányításukkal, amiből ismeretterjesztő tevékenységük is bizonyosan hasznot húzna. Sajnos, egy-két példától eltekintve ez ma egyáltalán nem általános.

MIZSER ATTILA

### *Téli észlelőtábor Ráktanyán!*

A nagyszerű Meteor '89 észlelőtábor téli változataként észlelőtáborot szervezünk Ráktanyán, december 27. és január 3. között. Elszállásolás fűtött kőépületekben, az étkezésről mindenki maga gondoskodik (kétnaponta bevásárlás terepjáróval). A részvételi díj 350 Ft (napi 50 Ft), befizetési csekket Mizser Attilától lehet igényelni (Uránia Csillagvizsgáló, 1253 Budapest, Pf. 36.). Legfeljebb 20 főt tudunk fogadni, ezért kérjük, hogy legkésőbb november 30-ig küldjék el jelentkezésüket! A Budapest felől érkezők a Déli pályaudvarról 11:35-kor induló személyvonattal utazzanak, mely 14:05-kor érkezik Márkóra. Innen Volán járáttal indulunk Hársút felé (a csomagokat, távcsöveket terepjáró szállítja fel). Felhívjuk a figyelmet, hogy a Hársút—Ráktanya közötti földút csak száraz időben járható személyautóval (térképet l. a Meteor 89/4. számában).

Táborunk egy hete alatt észleljük a téli ég mély-ég objektumait, változóit és a Quadrantidák meteorrajt. Az esetleges borultság tartalmasabbá tételére mindenki hozza magával csillagászati fotóit, diáit, észleléseit. A szervezők csillagászati videókkal színesítik a programot.